בודק הימנו ולהלן עשרים אמה מצא אחד בסוף עשרים אמה בודק הימנו ולהלן עשרים אמה שרגלים לדבר שאילו תחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו: **גמ'** אמר רב יהודה מצא פרט למצוי מת פרט להרוג מושכב פרט ליושב כדרכו פרט לשראשו מונח בין ירכותיו תני עולא בר חנינא מת שחסר אין לו תפוסה ולא שכונת קברות וכל הני מ"ט לא אמרינן דילמא עובד כוכבים הוא: מצא שנים ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה וראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להן תפוסה ולא שכונת קברות מצא שלשה האחד ידוע ושנים תחילה או שנים תחילה ושנים ידועים אין להם תפוסה ואין להם שכונת קברות מעשה ברבי ישבב שבדק ומצא שנים ידועין ואחד תחילה וביקש לעשותן שכונת קברות אמר לו ר"ע כל שיגעת לריק יגעת לא אמרו שכונת קברות אלא לג' [א] ידועין או לשלשה תחילה: נוטלן ואת תפוסתן: היכי דמי תפוסה אמר רב יהודה אמר קרא 1ונשאתני ממצרים טול עמי וכמה שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר [ב] (ברבי צדוק) נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה ג' אצבעות מיתיבי וכמה שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר ברבי צדוק [ג] נוטל את הקיסמין ואת הקססות וזורק את הוודאין ומניח את הספיקות והשאר מצטרף [ד] לרוב בנינו של מת ולרובע עצמות למלא תרווד רקב הוא דאמר כי האי תנא דתניא וכמה שיעור תפוסה א"ר יוחנן משום בן עזאי נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה שלש אצבעות: בודק הימנו:
אמר

רש"י

וצריך שיהא בודק ממנו ולהלן עשרים אמה. שהיא כמנין שני מערות והחצר שביניהם. והתם מתרגם לה רב ששת בריה דרב אידי אליבא דר"ש דאמר פותח בה שתי מערות של שש על שמונה דהדא מנייהו בנפלי ואידך מוקים לה כרבנן דאמרי שאין אורך המערה אלא ד' אמות על ו' אמות ותמני סרי הוא דהוין וקא מוקים לה דחדא מנייהו באלכסונא והוין להו עשרים והתם פרישית לכולה מילתא דמתניתין דהכא: **חזר ומצא אחד בתוך עשרים בודק ממנו ולהלן עשרים אמה.** משום דאיכא למימר שכונת קברות היא זו: **שרגלים לדבר.** שהיא שכונת קברות מדאשכח ג' בתוך כ' אמה שיש בין זה לזה מד' אמות ועד ח' ועכשיו מצא אחד בתוך כ' ולא אמרינן אתרמויי איתרמי דלא נקבר שם אלא אחד שאילו זה יחידי אם מצאו מתחילה היה רשאי לפנותו למקום אחר ונוטלו ואת תפוסתו אבל עכשיו שמצא ג' בתוך כ' ואחד בסוף עשרים יש לומר שהיא שכונת קברות: **גמ' אמר רב יהודה מצא פרט למצוי.** דהא דתנן מצא ג' מתים מושכבין כדרכן דקנו מקומן ויש להן שכונת קברות פרט למצוי שאם היה יודע קודם לכן שאחד מהן נקבר לשם אין זו שכונת קברות ונוטלן ואת תפוסתן ומותר לו לפנותן למקום אחר שלא קנו מקומן: **מת פרט להרוג.** שאם מצא א' מגוייד או שלשתן מגויידין אמרינן דהכי איתרמי שנהרגו לשם ונקברו שם שלא בבית הקברות ולא מחזקינן ליה כשכונת קברות אלא נוטלן ואת תפוסתן: **מושכב פרט ליושב.** שאם מצאן יושבין הואיל ואין מושכבין כשאר מתים נוטלן ואת תפוסתן: **כדרכו פרט לראשו מונח לו בין ירכותיו.** שאם מצא אחד מהם ראשו מונח לו בין ירכותיו אמרינן דהכי איתרמי שנזרק לשם: **מת שחסר אין לו תפוסה.** שנוטלו בלא תפוסתו: **ולא שכונת קברות.** שאם חסר א' מאותן ג' אין להם שכונת קברות דלא קנו מקומן: **וכל הני מאי טעמא לא.** הוי שכונת קברות בשלמא א' מצוי דהכי הוא דגמירי דבעי' שלשה ידועין או שלשה שמצאן תחילה כדאמרינן לקמן אלא כי מצאן אחד הרוג או יושב או ראשו מונחת לו בין ירכותיו או חסר הואיל ושלשתן מצאם תחילה שיש להן שכונת קברות מ"ט: **דילמא עובד כוכבים הוא.** ואיקבר להכא ועובד כוכבים אינו עולה מן המנין ולא פש להו להכא אלא תרי ותנן מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן משום הכי לא קנו מקומן: **ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להם תפוסה.** דעובדי כוכבים הם שנקברים בכך וכן אם הן ג' וב' מהן נקברים כענין הזה אין להם שכונת קברות: **א'.** מהללו ג' מתים ידוע כבר וב' מהן שמצאו עכשיו תחילה או אחד מהן עכשיו תחילה הוא מצוי: **וביקש לעשותן שכונת קברות.** דקנו מקומן: **אלא לג' ידועין או לג' שמצאן תחילה.** שלא היו ידועין קודם לכן דהכי הוא דגמירי אבל באידך גיסא לא: **ממצרים.** מעפר מצרים טול עמי: **נוטל עפר תיחוח.** שנעשה מחמת הדם שיצא ממנו ומחמת מוהל שיצא מן המת: **וחופר בבתולת קרקע ג' אצבעות.** דאמרינן כשיעור ג' אצבעות נבלע בקרקע: **נוטל את הקיסמין.** של נסרים שנעשו מן הארון כשהרקיבו. ואמרי לה קיסמין של עצי בשמים כדכתיב באסא בדברי הימים (ב' יז) וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים: **ואת הקססות.** קוזזות של אדמה שנדבקו מן הדם ומן המוהל שקורין בלישטי"ש בלע"ז: **וזורק את הוודאין.** דבר שהוא ודאי לו שאינו מן המת שלא יחוש להן משום טומאה: **ומניח את הספיקות.** שיהא מפנן למקום אחד דחוששין להן משום טומאה: **והשאר.** דברים שהן מן המת וקיסמין מצטרפין לרוב בניינו של מת דאהל: **ולרובע עצמות למלא תרווד רקב.** ודקא אמר לעיל בפרק כ"ג ונזיר (דף נא.) נקבר בארון של עץ אין לו רקב הני מילי בעיניה אבל (לא) לאיצטרופי לאחריני שנקברו ערומים בארון של שיש מצטרף:

תוספות

בודק הימנו ולהלן כ' אמה. בפרק המוכר פירות (ב"ב דף קב.) פריך עשרים ותרתין הויין לשתי מערות ששה עשר וחצר הקבר אמרינן התם לר"ש ורבנן שש אמה ומשני בנפלים שרגילות הוא כשאחת מן המערות גדולות[1] השניה של נפלים ולכך בשנית סגי בארבע על שש ואיכא דמוקי התם למתני' (דהתם ומתני') דהכא כרבנן דאמרי תוכה של מערה ארבע על שש ופריך תמני סרי הויין ומשני שבדק[2] מערה ראשונה באלכסון ולחפש ולבדוק היטב ומה שהוא מתעקס עולה לשתי אמות:

מצא א' בסוף כ' בודק הימנו ולהלן עשרים שרגלים לדבר שאילמלי בתחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו. אבל עתה שמצא כבר ג' מתים אף כשמצא אחד יש לחוש לשכונת הקברות וצריך לבדוק עד[3] עשרים: **מצא** פרט למצוי. פי' ר"י שאם היה ידוע[4] לא יהא נוטלו כדאמרינן בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) [קבר הנמצא מותר לפנותו] קבר הידוע אסור לפנותו והא דאמרינן התם פינהו מקומו טהור והכא משמע דיש לו תפוסה אמר ר"י דהתם לא בתפוסה איירי דתפוסה היינו לגד הקרקע בעומק אבל התם בטומאה דרבנן איירי דמדרבנן מטמינן לתוך כל הקבר לד' רוחות אבל רשב"ם פירש פרט למצוי דהיינו א' ידוע ושנים בתחילה דבסמוך וקשיא לשיטתו דא"כ בחנם נקט המוצא דהוא הדין לשלשתן ידועין דיש לו שכונת קברות:

פרט להרוג. כדאמרינן בסמוך דמת שחסר אין לו תפוסה ואין לו שכונת קברות: מת שחסר אין לו שכונת קברות. קשה להבין למה ושמא הלכה למשה מסיני הוא:

עובד כוכבים הוא. דישראל אין קוברין אותו בענין זה:

אחד ידוע ושנים הוא מוצא עתה בתחילה אין לו שכונת קברות. רשב"ם פי' הלכה למשה מסיני הוא ור"י פי' טעם בדבר דאין לנו [לומר] שכונת קברות ובית הקברות היה הואיל ונקברו שם ג' מתים כיון דא' נודע תחילה אי איתא דאין דעתו היה לפנותם ולישאם שם [לקברו] כי היכי דידוע לנו האחד יהיו ידועים לנו אותם שעמו ולא[5] אמרו שכונת קברות אלא או [לשלשה] ידועים או לשלשה תחילה: **כמה** שיעור תפוסה פי' ר' אלעזר. הוא ר"א בן פדת שהוא אמורא: נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה שלש אצבעות. בירושלמי מפרש שמוהל המת יורד בקרקע עד ג' אצבעות: **מיתיבי** כמה שיעור תפוסה פירש ר' אלעזר ברבי צדוק נוטל את הקיסמין. פי' מן הארון של שיש שנכתת: ואת הקססות. י"א כמו קוזזות אדמה: וזורק את הוודאים פירוש מה שודאי לן שאינו מן המת: ומניח את הספיקות. מה שהוא מסופק אם היו מן המת אם לאו מניח במקום המוצנע [ה] שלא יטמאו עושי טהרות והשאר שהוא ברור לו שהוא מן המת מצטרפין לרוב בנין או לרוב מנין ולרובע רובע הקב לטמא באהל ולמלא תרווד רקב כמו יין קוסס (ב"ב דף צז:) מיני קיהוי ובשמים שמשימין בארון וקשה דא"כ אין לו רקב דנעשה גלגלין מידי דהוה אנקבר בארון עץ דאף שערו העומד ליגזז איבעיא לן פ' כ"ג (לעיל דף נא.) אי נעשה גלגלין עוד מפרש קססות היינו לשון דבר בלוי כמו ופריו יקוסס (יחזקאל יז) אלמא תפוסה לר"א ברבי צדוק אינו זקוק ליטול עפר דאין לו לחפור בקרקע בתולה כי אסורה ודאי המת וספיקו:

הוא דאמר כי האי תנא דתניא כמה שיעור תפוסה פי' ר' יוחנן. לאו היינו ר' יוחנן האמורא אלא רבי יוחנן בן נורי:

הגהות התום'

1. נלע"ל גדולה. 2. נ"ל כגון שבדק. 3. בס"י עוד. 4. נ"ל ידוע שלשם קבורה נקבר שם. 5. נ"ל ולכן לא אמרו.

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הל"ז:
לח ב ג ד מיי' שם הלכה ג:
לט ה מיי' שם הל"ה:
מ ו ז מיי' שם הל"ג:
מא ח מיי' שם הל"ו וע"ש בכ"מ:
מב ט מיי' שם הל"א:

תורה אור השלם

1. וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ: בראשית מז ל

לעזי רש"י

בלישטי"ש. רגבי אדמה.

מוסף רש"י

מת שחסר. אבר כל שהוא, אין לו תפוסה. אין לריך ליטול תפוסתו עמו, ולא שכונת קברות. כי היכא דתנן מצא שלשה הרי זו שכונת קברות וקנה מקומו, ואילו היכא דחסר אבר אחד מהן אינו שכונת קברות ולא קנה מקומו (לעיל נא:).

פי' הרא"ש (המשך)

[מיניה] וביה מדקתני עד ח' אלמא אורך המערה ח' א"כ כ"ב הויין. וי"ל דשמא ס"ל שהחצר אינה רחבה כ"א ד' על ד': ובודק הימנו ולהלן כ' אמה. מן הדרום לצפון וכן מהמזרח למערב דמספקא לן איזהו רוחב המערה ומרוחב המערה ואילך צריך לבדוק כ' אמה. וכן צריך לבדוק מצד א' כ' אמה מן הצפון לדרום ומן המערב למזרח דמספקא לן לאיזה צד היו החצר והמערה הב'. ור"מ שאין צריך לבדוק אלא מצד א' שהיו רגילים להכניס ראש המת תחילה לכוך ורגליו לצד חלל המערה הלכך אין צריך לבדוק אלא לצד רגלי המתים: מצא א' בסוף כ' בודק ממנו ולהלן כ' אמה שרגלים לדבר שזו השדה עשויה לקברים והיו בה ג' מערות אחרות ומשום רגלים לדבר תנא כל הני משניות הכא וכולן שנויות במקומן ואגב גררא תננהו הכא: אמר רב יהודה המוצא פרט למצוי. כי פרש פרט לידוע שאם א' מהם ידוע וב' תחלה אין להם שכונה: מת פרט להרוג לו תפוסה ולא שכונה משום דכחסר דמי והכי גמירי: מושכב פרט ליושב [כדרכו] פרט לשראשו מונח בין ירכותיו. דדלמא עובדי כוכבים נינהו כיון שלא נקברו כדין: ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה. אין דרך ישראל לקבור כך מתיהם. א' ידוע וב' תחילה פי' שהיה ידוע הקבר אבל אין ידוע אם נקבר שם לשם קבר או לפי שעה והיה דעתם לפנותו: ושנים תחילה שלא ידעו שהיו קבורים שם אלא עתה מתחלה מצאום או א' תחילה וב' ידועים יש להם תפוסה. אם בא ליטלם משום: ואין להם שכונה. דיכול לפנותם משם כיון שלא היו שלשתן מעינן א' אין תולין שנקברו שם לשם קבר שהרי נמצאו ב' שאינם ידועים וכן ב' ידועים וא' תחלה אבל כששלשתן ידועים או תחילה אז אנו תולין שלשה קבורה הונחו שם: היכי דמי תפוסה.

נוסחת הריב"ן

א] מפרש: ב] של ט' על שמונה וחדא מנייהו כו' מוקים לה אליבא דרבנן כו' אלא ו' אמות כו': ג] לכולה מתני': ד] בסוף כ': ה] אלא זה: ו] יודע זה קודם: ז] קנו את: ח] ונקברו במקומן: ט] בשכונת: י] ונוטלו: כ] אחד מהן אין: ל] ולא קנו: מ] הכי הוא: נ] (הואיל כו' קברות) ליתא בכ"י: ס] דאתרמי ואיקבר כו': ע] ולא פש להו אלא: פ] דכן וכן אם הוי ג': צ] נמלא: ק] קיסמין שנשרו מן הארון כשהרקיב: ר] אמר: ש] לאהל ורובע כו': ת] מלטרפין:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכל הני וכו' קברות מ"ט לא דילמא כל"ל והד"א:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ידועין או לשלשה) תא"מ ונ"ב בתוספתא (פט"ז דאהלות) ל"ג לה וע"ש שאמרו בה' ודאי ב' תחלה אין להם שכונת קברות וד"ש המולא (וע' ד"ה אהלות פט"ו): [ב] שם (בר' לדוק) נ"ב. [ג] שם נוטל כו'. נ"ב גירסת התוספתא (פ"ב דאהלות) בורר את הצרורות ואת הקסמין וזורק את הודאי ומניח את הספק והוא עפר קברות מלא תרווד ועוד: [ד] שם והשאר מלטרף למלא תרווד ועוד עפר קברות כל"ל (וע' א"ר אהלות פ"ב): [ה] תוס' ד"ה מיתיבי כו' מניח במקום המוצנע. נ"ב אבל בתוספתא מפרש שהספק מלטרף עם השאר דהיינו הרקב למלא תרווד ועוד עפר קברות ועפט"ז דאהלות:

פי' הרא"ש

להקדש וצריכה הערב שמש. וליתא להך פירושא דכל טבילה דרבנן לא בעיא הערב שמש ואחר הבאת קרבנותי' אוכלת בתרום': המוצא מת בתחי' שלא היה יודע שהיה שם קבר: מושכב כדרכו. בגמ' מפ' מאי: נוטלו ואת תפוסתו. מותר לפנותו משם ולקוברו במקום אחר ונוטל מן העפר של הקבר כשיעור המפורש בגמ' והוא נקרא תפוסה. וכן אם מצא ב': מצא ג' אם יש בין זה לזה מד' אמות ועד ח' פי' מקבר ראשון עד ג' אין פחות מד"א ולא יותר מח':

מסורת הש"ס

א) [לעיל נא: ע"ש], ב) ג"ז ח"מ אחד, ג) גי' ח"מ יש, ד) [גי' הערוך מגין לתפוסה], ה) נ"ל ממלרים טול עמי כך גירסת הערוך בע' תפס וגי' הילקוט מקרקע מלרים טול עמי וז"ל הרב ברטנורה דכתיב וכשאתה ממלרים וקברתני בקבורתם שאין צריך לומר ממלרים אלא הכי קאמר מעפר של מלרים טול עמי וכתב התוספות יום טוב לא נמלא בכתוב שנקבר בתחילה במלרים והרמב"ם כתב דלאסמכתא הוא), ו) [מעות הדפוס ועי' תוס' ד"ה כמה], ז) [ב"ב קא: קב:], ח) נ"ל בסוף, ט) ג' ח"מ לחוץ, י) ולישאר שם בקברם. כל"ל, כ) [ב"ב קטו.], ל) גירסת ח"מ וי"מ קססות, מ) נ"ל ולא פריה, נ) גירסת ח"מ אם ודאי, ס) [ועי' תוס' כתובות ח. ד"ה רב וכו'].

פי' היכי חזי' שצריך ליטול עמו: ממצרים טול עמי מעפר הארץ מיתורא דמצרים קדריש: וחופר בבתולה ג' אצבעות. מפ' בירושלמי שמוהל המת נכנס בקרקע ג' אצבעות: א"ר אלעזר נוטל עפר תיחוח ה"ג ול"ג ר"א בר צדוק אלא ר' אלעזר אמורא הוא דפריש ליה [וקא מקשה ליה] מר"א בר צדוק וקאמר הוא דאמר כי האי תנא: הקיסמין. קוצץ עצים של הארון. ואת הקססות כמו קוזזות אדמה: וי"מ שהיו נותנים בארון מיני ב) קיוסות כמו מקבל על דפ' המוכר פירות. אלו נוטלן וגונזן. שלא יטמאו הנוגעים בהם קסמים משום גולל ודופק וקוסס...

...שלשם קבורה נתנום שמה ואסור לפנותם משם ואפי' א' אם היה יודע שלשם קבורה נתנו שם היה ...או ב' אנו תולין שלא נקברו שם אלא לפי שעה והיה דעתם לפנותם או נקברו בשדה בלא רשות ...בל כשהם ג' מוכח שזה המקום מיוחד לקבר כי אורך המערה הוא ח' ורחב המערה ד' אמות: כמלא ...א דבפ' המוכר תנן גבי חצר ז' על ז' כמלא מטה וקובריה אבל לענין שיעור מערה לא שייך למתני' ...הלן כ' אמות דהיינו שיעור אורך ב' מערות והחצר ובפ' המוכר פריך אי לימא כר"ש א) דאמרי ...י"ח הויין ומוקי לה כרבנן וכגון דבדק באלכסון וא"נ כר"ש ובנפלים. ותימה אמאי לא פריך

א) נראה דל"ל דאמר דאורך המערה ח' והחצר ו' עשרין ותרתין הויין ואי רבנן דאמרי כו'. ב) נ"ל מיני קיהוי ו...

אמר רבא בדק ופנה בדק ואשכח לא האי מפני ליה גבי הנך תרי ולא הני תרי לגבי האי חד איכא דאמרי אמר רבא כיון שנתנה רשות לפנות מפנה להון ולישוינהו שכונת קברות [א]אמר ריש לקיש עילא מצאו וטיהרו ארץ ישראל: בדק מעשרים אמה ולא מצא מאי אמר רב מנשיא בר ירמיה אמר רב [א]שכונת קברות מאי טעמא אמר ר"ל עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל: **מתני'** [ב]כל ספק נגעים בתחילה טהור עד שלא נזקק לטומאה [ג]משנזקק לטומאה ספקו טמא: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב אמר קרא [1]לטהרו או לטמאו הואיל ופתח [בו] הכתוב בטהרה תחילה אי הכי אפילו משנזקק לטומאה נמי ספקו טהור אלא כי איתמר דרב יהודה אמר רב אהא איתמר [ג][ד]אם בהרת קדמה לשער לבן טמא ואם שער לבן קודם לבהרת טהור [ה]ספק טמא ור' יהושע אמר כיהה מאי כיהה אמר רב [ו]יהודה כיהה וטהור ודילמא כיהה וטמא אמר רב יהודה אמר רב אמר קרא לטהרו או לטמאו הואיל ופתח בו הכתוב בטהרה תחילה: **מתני'** [ה][ו]בשבעה דרכים בודקין את הזב עד שלא נזקק לזיבה במאכל ובמשתה במשא ובקפיצה ובחולי ובמראה ובהירהור [ז]משנזקק לזיבה אין בודקין אותו [ח]אונסו וספיקו ושכבת זרעו טמאים שרגלים לדבר [ו][ט]המכה את חבירו ואמדוהו למיתה והקל ממה שהיה לאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר: **גמ'** מנא הני מילי אמר רבי נתן אמר קרא [2]והזב את זובו לראיה שלישית איתקש לנקיבה והתניא [ז]רבי [ח]אלעזר אומר בשלישית בודקין אותו ברביעית אין בודקין אותו אלא [ט]באתים קמיפלגי רבי אליעזר דריש אתים [י]ורבנן לא דרשי אתים: אונסו וספיקו: אמר

אמר רבא בדק[1] ומלא גם השני ופנה: בדק ואשכח. ובדק עוד ומלא ג': לא [האי] מפני לגבי ב'. דאיגלאי מילתא שבמתכוון קברוהו כדי (לא) לישאר [שם]: ולא הני תרי מפנה לגבי חד. א"נ שיפנה שנים ויחזיר[2] לגבי חד אלא השלישי למקום שהיה בו קבר ואית דגרסי הכא ומשוי להו שכונת קברות פי' שיהיה בודק משם ולהלן עשרים אמה: **איכא** דאמרי כיון שניתן רשות לפנות. שכבר פינה קודם שידע ששלשה הם אף השלישי מפנה למקום שירצה דבאחד לא נתקן שכונת קברות וקלת קשה אם[3] הלכה היא ושמא כל זה מן ההלכה: ולישוינהו שכונת קברות ומשני אמר ר"ש בן לקיש עילא מצאו וטיהרו כל א"י ואין להחזיק טומאה ולהחמיר:

בדק מכ' אמה ולא מצא מאי. דלאחד[4] מן הרוחות מי אמרי' כי היכי דלרוח זה לא מצא לא יהא זה זקוק לבדוק לשאר הרוחות מדלרוח זו ליכא או לא:

אמר רב משרשיא שכונת קברות. כלומר שכונת קברות של שלשה שנמצאו כבר יש לו אבל לא יצטרך יותר לבדוק מאי טעמא עילא מצאו וטיהרו את א"י אית דמפרשי בדק ולא מצא מאי מהו שיהא [מ]לחפור בעומק עד שיגיע לסלע או לבתולה: **כל** ספק נגעים בתחילה עד שלא נזקק לטומאה טהור. דאוקמיה אחזקתיה ובמסכת נגעים (פ"ה מ"ד) מפרש כיצד שנים שבאו אצל כהן בזה בהרת כגריס ובזה בהרת כסלע לסוף שבוע בזה כסלע ובזה כסלע ואינו יודע [איזה מהן] פשה טהור: משנזקק לטומאה. התם[5] מפרש כיצד שנים באו אצל כהן בזה כסלע ובזה כגריס לסוף שבוע בזה כסלע ועוד ובזה [כסלע] ועוד טמאין לסוף בזה ובזה כסלע ואינו יודע איזה מהם כיהה שניהם טמאים עד [נ]שיחזיק לשניהם להיות כגריס דכל חד אוקמיה בחזקת טומאה:

מנא הני מילי. דעד שלא נזקק לטומאה ספק נגעים להקל אמר קרא לטהרו [ס](אומר) הואיל דפתח הכתוב בטהרה תחילה: **אי** הכי אפי' משנזקק לטומאה נמי. דהא לא איצטריך קרא לעד שלא נזקק לטומאה דתיפוק ליה לאוקמיה[6] אחזקתיה אלא לנזקק לטומאה פר"ת: אלא אי איתמר דרב[7] (הונא) אדר' יהושע איתמר דמטהר אפילו נזקק לטומאה אבל מתני' [דהכא] נאמר[8] בין נזקק בין לא נזקק מסברא דאוקמיה אחזקתיה: **ורבי** יהושע אומר כיהה מאי כיהה כיהה וטיהר ודלמא כיהה וטמא. ותימה דא"כ היינו ת"ק ופי' הר"ר יהודה מקורבייל ודילמא כיהה וטמא ובא לחלוק על ת"ק שתנא קמא [מטמאו] מספק ור' יהושע בא לומר שהוא ודאי מצורע ומשני לך[9] דכיהה וטיהר לגמרי דאמר קרא לטהרו או לטמאו הואיל ופתח בטהרה תחילה לעולם לא נאמרה במצורע אלא טהור גמור או טמא גמור:

בשבעה דרכים בודקין את הזב עד שלא נזקק [לזיבה]. כמו בראיה ראשונה או שניה: במאכל ובמשתה במשא ובקפילה במראה. שראה איש ואשה נזקקין זה לזה וכן משמע במס' זבין (פ"ב מ"ב) דפליג רבי יהודה ואמר אפי' ראה בהמה חיה ועוף נזקקין זה לזה מהרהר[10]: משנזקק לטומאה כמו בראיה שלישית לרבנן פרק בנות כותים (נדה דף לה.) דמחייבי קרבן אבל[11] רביעית לר"א ליסתור מה שספר: אין בודקין אותו. דהא מבשרו ולא מחמת אונסו לא קאי אלא אשתים לרבנן או אשלישית לר"א:

אונסו. כמו מאכל ומשתה והנך שבע דאמרינן שמרגילין זיבות טמא משנזקק לטומאה: ספקו ושכבת זרעו. מפ' בגמ': **רבי** נחמיה פוטר שרגלים לדבר. דחולה הוא הואיל והיקל ממה שהיה איידי דתנא שרגלים לדבר נקטי' הכא: **מנה"מ** א"ר [נתן] דאמר קרא והזב את זובו לזכר ולנקבה. והזב ראיה ראשונה את זובו ראיה שניה לזכר ולנקבה שלישית אקשיה רחמנא לנקבה ונקבה מטמאה באונס: **רבי** אלעזר אומר בשלישית בודקין אותו ברביעית אין בודקין אותו. מ"ט דר"א דלית ליה דרשה דאמרינן: אלא באתים קמיפלגי ר"א דריש הזב חדא את תרתי זובו תלתא ברביעית אקשייה לנקבה ובפרק בנות כותים (נדה דף לה.) מפרש ליה הש"ס טפי:

אמר רבא בדק ופנה. בדק ומצא מת ופינהו ממקומו כדתנן נוטלו ואת תפוסתו: **בדק ופנה.** נמי לשני כדתנן מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן ולבתר הכי בדק ואשכח שמצא שלישי [א] לא מפני ליה גבי הנך קמאי: **ולא הנך תרי.** מפני להון גבי חד דמחזקינן [ב] בשכונת קברות: ה"ג [ג] **אמר רבא כיון שניתנה רשות לפנותן מפני להו ולישוינהו שכונת קברות אמר ר"ל עילא מצאו וטיהרו את א"י בדק מכ' אמה ולא מצא מאי אמר רב מנשיא בר ירמיה אמר רב [ד] ששת שכונת קברות.** וה"פ אמר רבא כיון שניתנה רשות לפנות להן כשמצא את השנים כדתנן מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן מפני להו להאי ג' [ה] ואמאי מפני להו לישוינהו שכונת קברות שיחזרו למקומן ויחזיקו לאותו מקום כאילו עדיין יש שם מערות אחרות סביבותיו ולא יכנסו עושי טהרות לשם כדי שלא יאהילו על הטומאה: **אמר ר"ל עילא.** כלומר כשניתנה רשות לפנות בשלא מצא אלא אחד ושנים כי הדר ומצא להך שלישי מפני [ו] להו גבייהו כדי לטהר את המקום הזה שלא להחזיקו שיש מערות סביבותיה שיהו כהנים ועושי [ז] פסח מותרים להלך לשם: **קתני בודק ממנו ולהלן ואם בדק ולא מצא מאי.** מי אמרינן כיון דלא מצא אלא הנך ג' אתרמויי אתרמי דאיתקבור להכא ולא קנו מקומן או דלמא כיון דג' הן מחזקינן ליה בשכונת קברות ואסור לפנותן: **אמר רב מנשיא אמר רב ה"ז שכונת קברות מ"ט אמר ר"ל עילא מצאו וטיהרו את א"י.** ל' צלע של מתים מצאו דמתרגמינן (בראשית ב) צלע עילא: **וטהרו את א"י.** כלומר אע"פ [ח] שאין כאן אלא הללו ג' קברים אמרינן זו היא שכונת קברות של עיר ושאר סביבות העיר טהור [ט]: [י] ה"ג **ספק טמא ר' יהושע אומר כיהה:**

מתני' בז' דרכים בודקים הזב עד שלא נזקק לטומאה. עד שלא ראה ב' ראיות: **באכילה ובשתיה.** מחמת רוב אכילה ושתיה. [כ] הדרכים האמורים כאן מביאים האדם לידי זיבה: **ובמראה.** שראה אשה או ד"א [ל] ונפחד מחמתו והוי אונס ואמר מר (נדה דף לה.) מבשרו [מ] ולא מחמת אונסו: **משנזקק לזיבה.** שכבר ראה [נ] ראיה שוב אין בודקין אותו: **שרגלים לדבר.** שלא [ס] בא מחמת אונסו אלא מחמת זיבה ממש: **אונסו וספיקו ושכבת זרעו.** הכל טמאים מחמת זיבה דאי אפשר להם בלא לחלוחי זיבה: **ורבי נחמיה פוטר שרגלים לדבר.** שלא [ע] בא מחמת הכאה הואיל ומתחילה היקל ממה שהיה: **גמ' מנה"מ.** דמשנזקק לטומאת זיבה שוב אין בודקין אותו: **א"ר נתן אמר קרא והזב את זובו. לזכר ולנקבה** אחר שאמר הכתוב שתי זיבות זב זובו הקיש הכתוב זכר לנקבה לראיה שלישית לומר לך מה נקבה דלא כתיב בה מבשרה ואפילו מאונסה הויא [פ] טמאה אף זכר כיון שראה ב' פעמים שנזקק לטומאת ז' אפי' ראה את השלישית באונס כיון דחזא ב' פעמים שלא באונס [צ] הוי טמא ומייתי קרבן: **ר"א אומר בשלישית בודקין אותו.** מפני הקרבן שאם ראה [ק] ב' ראיות מחמת זיבות ואת השלישית באונס אינו מביא קרבן: **ברביעית אין בודקין אותו.** כלומר [ר] כיון שראה שלש שלא באונס וראה את הרביעית בתוך ימי ספרו ואפי' אם היא באונס אין בודקין אותו אם מחמת אונסו היא אלא [ש] סותרין את הכל כדמפרש במסכת נדה בפ' בנות כותים (דף לה.): **ר"א דריש אתים.** הזב חדא את תרתי זובו תלתא ולרביעית איתקש לנקיבה דמטמאה אפי' באונס: לא

אמר

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הל"ג:

מד ב מיי' פ"ו מהל' טומאת צרעת הל"ה:

מה ג מיי' שם הל"ו:

מו ד מיי' שם פ"ב הל"ו סמג עשין רלד:

מז ה מיי' שם הל"ט:

מח ו מיי' פ"ב מהל' מחוסרי כפרה הל"ב סמג עשין ריח ריט:

מט ז מיי' שם הל"ה:

נ ח מיי' פ"א מהל' מטמאי משכב ומושב הל"ב והל' יב והל' יד:

נא ט מיי' פ"ד מהל' רוצח ושמירת נפש הל"ה:

הגהות התוספות

1. נ"ל בדק ופנה בדק ומלא. 2. נ"ל השנים ויחזירם. 3. נ"ל אם לא. 4. תיבת לאחד נמחק. ונ"ל פי' אם בדק לאחד מן הרוחות ולא מצא, מי אמרי' כו'. 5. (משנה ה). 6. בס"י דאוקמיה. 7. נ"ל דרב יהודה. 8. נ"ל מחלק. 9. נ"ל ומשני על כרחך. 10. תיבת מהרהר נראה מיותר. 11. תיבת אבל נמחק ונ"ל או.

פי' הרא"ש

המת וזורק את הודאי' דבר ידוע שאינו מן המת וגם אינו מטמא והשאר מצטרפין לרוב בניינו ומניינו: ולרובע הקב עצמות ולמלא תרווד רקב. כגון שנקבר המת ערום בארון של שיש ונפתח הארון מתחתיו ויצא מרקבותו דרך הפחת העפר שתחת הארון מתחתיו הוא ספק אם מעפר הארץ הוא או מרקביבות המת והנמצא בתוך הארון הוא ודאי ומצטרף כולו יחד כמלא תרווד: אמר רבא בדק ופנה ובדק ופנה בדק ואשכח. כדין נמצא קבר א' ופנהו משם ולא הוה ידע שהיה שם קבר א' ושוב בדק ומצא אחר ופנהו משם ושוב מצא קבר ג': לא האי מפני גבי הנך אין יכול לפנות הג' מכאן כי הוברר הדבר (שאינן) [שהן] שכונת קברות: ולא הנך תרי לגבי האי חד. גם לא חייבוהו חכמים לחזור הב' למקומם כיון שבשעה שפינם משם לא היה ידוע שהיה שכונת קברות. איכא דאמרי כיון שנתנה רשות לפנות מפני להון פי' שברשות פינם כל זמן שלא מצא הג' מפנה גם הג' משם: ולישוינהו שכונת קברות. השתא מיהא איגליא מלתא דהויא שכונת קברות ולמה יפנה הג': אמר ר"ל עילא מצאו. א"י בעלילה מועטת ובסברא קטנה טהרו ארץ ישראל משום כהנים ועושי טהרות והכא נמי כיון שברשות פינם הב' התירו לפנות גם הג' ולא דמי לקבר הידוע דאסור לפנותו דאין כאן ידיעה ודאית: בדק כ' אמה ולא מצא. בתוך כ' שום מת מי אמרי' לא בדק שפיר וצריך עוד לבדוק עד קרקע בתולה: אמר רב ששת ה"ז שכונת קברות. אין לטמא אלא ג' הראשונים שמצא ואין צריך לבדוק עוד. וק"ל דבפ' ט"ז דאהלות בתר הך משנה תנן הבודק בודק אמה ומניח אמה עד שהוא מגיע לסלע או לקרקע בתולה. אלמא מתחלה צריך לבדוק עד קרקע בתולה. ועוד דלשון ה"ז שכו' קברות לא משמע כהאי פי' עוד מפ' בדק כ' אמה ולא מצא מהו שהצריכו לבדוק עוד כ' אמה מרוח אחרת מי אמרי' כיון דלא אשכח מהאי גיסא. אידך גיסא נמי ליכא או דלמא צריך מיהא לבדוק ה"ז שכונת קברות וא"צ עוד לבדוק. א) וגם על פי הק"מ דלדברי המפרשים שא"צ לבדוק רק מרגלי המת ואילך ליכא למיבעיא מידי ולדברי המפרשים שאין הכר ברגלי המת פשיטא דצריך לבדוק מב' צדדים דהי מנייהו מפקת. ואמאי פשט ליה דא"צ ועוד שהרי זו שכונת קברות לא משמע גם כפי' זה. ונ"ל לפרש בדק ולא מצא מאי ומיבעיא ליה אם מותר לפנות ג' מכאן דקודם בדיקה חיישי' שמא מערות היו כאן מתוקנים לקברים וכיון דבדק ולא מצא הוברר הדבר שאין כאן שכונת קברות דאין דרך לקבור מתים אלא במקום המיוחד לקברים הרבה: ה"ז שכונת קברות ופשיטא ליה כיון דג' הם מחזקי' ליה שכונת קברות אע"פ שלא מצא יותר. ול"ג הכא מאי טעמא אמר ר"ל עילא מצאו וכו': כל ספק נגעים בתחילה טהור וכו' בפ"ה דמסכת נגעים מפ'

א) נראה דל"ל וגם על פי' זה יש להקשות דלדברי המפרשי' כו'

מסורת הש"ס

א) כתובות כ:, ב) נגעים פ"ה מ"ד, ג) סנהדרין פז: נדה יט. ב"מ פו. כתובות עה: נגעים פ"ד מי"א, ד) [בסנהדרין ובשאר דוכתי הזכר ענין זה איתא רבה ובערוך ערך כהה ב' גרים אמר רבא כיהה], ה) קדושין ב: זבים פ"ב מ"ב, ו) [סנהדרין עח. ע"ש], ז) נדה לה. ע"ש לז. ע"ש, ח) [צ"ל רבי אליעזר], ט) [נדה לה.], י) [פסחים כב: וש"נ], כ) [ויקרא טו], ל) נ"א ב' ראיות [וכ"ה בכ"י], מ) צ"ל זקוק לחפור, נ) צ"ל שיחזור, ס) גי' א"מ או לטמאו.

תורה אור השלם

1. זֹאת תּוֹרַת נֶגַע צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל כְּלִי עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ: ויקרא יג נט

2. וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה: ויקרא טו לג

נוסחת הריב"ן

א] שלישי דאילו אם מתחלה מצא שלשתן לא היה רשאי לפנותן מפני שנעשה שכונת קברות לא האי שלישי מפני ליה כו': ב] דמחזקינן ליה: ג] ה"ג א"ד אמר רב': ד] אמר רב שכונת: ה] שלישי גבייהו ואמאי כו' שיחזירם למקומן ויחזיק אותו מקום: ו] מפני ליה: ז] ועושי טהרות: ח] שלא מצאו אלא: ט] טהור דאמרינן ליכא שכונת קברות אחריתי הכא אלא הך שכונת קברות מפי המורה הס"ד: י] בכ"י איתא הכי עד שלא נזקק לטומאת נגעים דספק טהור ה"ג ספק טמא רבי יהושע כיהה מאי כיהה אמר רבה כיהה וטיהר: כ] וטעינת משוי יותר מדאי וכל הדרכים כו': ל] ונתפחד מחמת חרדה ושותת זיבה והוי אונס: מ] שלא מחמת אונסו הוא אלא: נ] שלא מחמת כו' ממה שהיה מפי המורה הס"ד: ס] הויא זיבה: ע] זב הוי ומייתי קרבן: פ] שאם ראה את השלישית באונס: צ] לאחר שראה: ק] סותר את:

מוסף רש"י

עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל. עלילה בעלמא מצאו חכמים והחזיקו בה לתלות עליה לטהר את ארץ ישראל (כתובות כ:). **אם בהרת קדמה לשער לבן טמא.** דשער לבן מסימני טומאה וכגון שקדמו בהרת דכתיב (ויקרא יג) והנה נהפך שער לבן בבהרת (נדה יט. וכעי"ז ב"מ פו.). **ואם שער לבן קודם לבהרת טהור.** לפי מה שכתוב בתורה (ב"מ שם). **ספק.** אם זה קדם אם זה קדם (סנהדרין פז:). **כיהה וטהור.** כאילו כהה הנגע דהוי מסימני טהרה כשמשתנה הלובן לאחר הסגר ולרבנן אם נכנס למקדש חייב כרת ולר' יהושע פטור (שם) הרי הוא ככהה הנגע ממראהו שהוא טהור, ומשם ר' משה הדרשן שמעתי ור' יהושע קיהה, מאי קיהה אמר רבה קיהה וטיהר, כלומר קיהה בדבר ונחלק עליהם וטיהר, כאדם שניקהו שיניו על אדם שאין משגיח לדבריו, וכן מצאתי בת"כ ור' יהושע קיהה טיהר (כתובות עה: וכעי"ז נדה יט.). **בשבעה דרכים בודקין את הזב.** שמא מחמת אחד מהן ראה ואנוס הוא וטהור, דרחמנא אמר מבשרו, מאליו ולא מחמת אונס, והאשה באונס נמי מטמאה, כדאמר בפרק בנות כותים (נדה לו:) כשהוא אומר כי יזוב זוב דמה הרי אונס אמור (קדושין ב:). **ואמדוהו למיתה.** בית דין, אבל אמדוהו תחילה לחיים אפילו לרבנן פטור (סנהדרין עח.). **והקל ממה שהיה.** וחזרו ואמדוהו לחיים (שם). **שרגלים לדבר.** שלא מת מחמת מכה זו שהרי היקל (שם). **באתים קמיפלגי.** והזב את זובו לזכר ולנקבה (נדה לה.).